

УДК 343.35

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-5\(10\)-734-745](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-5(10)-734-745)

Пунда Олександр Олегович доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права, Хмельницький Національний Університет, м. Хмельницький, тел.: 097 457 64 10, <https://orcid.org/0000-0002-9175-3141>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Анотація. Стаття присвячена питанням забезпечення рівноправності громадян у кримінально-правовій доктрині та філософії права. Наголошено, що взаємозв'язок забезпечення рівноправності громадян у кримінально-правовій доктрині та філософії права є складним і багатовимірним явищем, що поєднує у собі нормативну, аксіологічну та практичну складові. Забезпечення рівності розглядається філософією права як фундаментальна цінність, що походить із природного права і передбачає невід'ємну гідність кожної особи незалежно від її раси, національності, статі, інвалідності, релігії чи інших ознак. У кримінально-правовій площині ця ідея набуває форми юридичного принципу, що вимагає однакового підходу до всіх осіб при кваліфікації правопорушень, призначенні покарань і реалізації кримінальної відповідальності. Таким чином, філософське осмислення рівності забезпечує етичне підґрунтя для правотворчої та правозастосовної діяльності, тоді як кримінальне право забезпечує інструментальну реалізацію цих ідей у практиці. Підкреслено, що у той самий час, рівність у кримінальному праві не є синонімом формальної однаковості. Вона передбачає об'єктивний, зважений та справедливий підхід, що враховує конкретні обставини справи, але не допускає дискримінаційного або упередженого ставлення. Недотримання цього принципу веде до правового нігілізму, втрати довіри до судової системи, а відтак — до підриву основ правопорядку. Особливої актуальності питання забезпечення рівноправності набуває в умовах глобальних криз, зокрема пов'язаних з війною, примусовою міграцією, зростанням соціальної нерівності та ксенофобії. У таких умовах філософське підґрунтя рівності має сприяти формуванню гуманістичної парадигми кримінального права, що здатна захистити права вразливих груп — людей з інвалідністю, національних меншин, біженців, релігійних спільнот тощо. Зазначено, що філософія права виконує функцію критичної рефлексії над змістом і застосуванням кримінально-правових норм, виступаючи запорукою їх етичної легітимності. Водночас саме кримінальне право забезпечує механізми практичного втілення принципу рівноправності через юридичні процедури, судову практику та кримінальну політику. Тісна взаємодія цих галузей правового знання є

необхідною умовою побудови правової держави та зміцнення соціальної справедливості. Узгодження філософських і юридичних підходів дозволяє не лише забезпечити юридичну рівність, а й створити морально вмотивовану модель суспільства, в якому права людини є справді захищеними.

Ключові слова: філософія права, кримінально-правова теорія, кримінальна відповідальність, рівність, рівноправність, порушення прав, дискримінація.

Punda Oleksandr Olegovych Doctor in the field of Legal Science, professor, professor of the Department of Law, Khmelnytskyi National University, Khmelnytsky, tel.: 097 457 64 10, <https://orcid.org/0000-0002-9175-3141>

ENSURING EQUAL RIGHTS OF CITIZENS IN CRIMINAL LAW DOCTRINE AND PHILOSOPHY OF LAW

Abstract. The issue of ensuring equality of citizens regardless of their racial, national, regional affiliation, religious beliefs, disability, or other characteristics represents a key element of both the philosophy of law and the doctrine of criminal law. This study highlights the theoretical and practical significance of integrating the principle of equality into the criminal justice system through the lens of legal philosophy. The interrelation between the principle of equality and the foundations of criminal law doctrine and legal philosophy is a complex and multidimensional issue that requires a comprehensive theoretical analysis. In both criminal law and philosophy of law, the idea of equality of citizens regardless of their racial, national, regional affiliation, religious beliefs, disability, or other characteristics is not only a moral imperative but also a legal standard that must be consistently implemented in legal practice. Ensuring equal treatment before the law is a fundamental principle of justice and a necessary element of a democratic legal system. Criminal law, by its nature, must guarantee the uniform application of legal norms to all individuals, without discrimination or unjustified privileges. In turn, legal philosophy justifies the ontological and axiological significance of equality as a value that ensures human dignity and social cohesion.

The interconnection of these disciplines allows for a deeper understanding of how legal norms are to be formulated and interpreted to prevent discriminatory practices in law enforcement and judicial decision-making. Modern criminal law must incorporate philosophical reflections on justice, human rights, and the inherent worth of each individual. This approach contributes to the formation of a human-centered model of criminal justice, which combines the need for public security with the protection of the fundamental rights of each individual.

In this context, ensuring equality should not be declarative but should be guaranteed by effective legal mechanisms and doctrinal consistency. This includes revising criminal law provisions that may lead to indirect discrimination, improving

law enforcement practices, and strengthening professional legal education regarding anti-discrimination standards. Thus, the convergence of criminal law doctrine and legal philosophy serves not only the goal of systemic consistency in law but also the moral and ethical progress of society as a whole.

Keywords: philosophy of law, criminal law theory, criminal liability, equality, equal rights, violation of rights, discrimination

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми забезпечення рівноправності громадян у філософії права та кримінальному праві зумовлена зростаючими викликами сучасного мультикультурного та поліконфесійного суспільства. У демократичних правопорядках принцип рівності перед законом та недопущення дискримінації виступає фундаментальною гарантією прав людини. Філософія права осмислює рівність не лише як формальну категорію, а як матеріальний і морально-етичний ідеал справедливості, що вимагає активного втілення в законодавстві та правозастосовній практиці. Різні форми дискримінації за ознаками раси, національності, регіонального походження, інвалідності чи релігійних переконань підривають соціальну згуртованість та легітимність правової системи. Особливої уваги потребує кримінально-правова оцінка злочинів, мотивованих ненавистю або упередженням, які є загрозою для публічного порядку та прав людини. Законодавче закріплення та практичне забезпечення принципу рівності є невід'ємною частиною побудови правової держави. У філософсько-правовому аспекті рівність розглядається як цінність, що забезпечує гідність кожної особи, незалежно від її соціальних чи фізичних особливостей. Забезпечення рівного доступу до правосуддя та захист від дискримінаційних практик є критерієм ефективності кримінально-правових інститутів. Ігнорування або формальне ставлення до проблеми дискримінації може спричинити відчуження частини громадян від держави та правового поля. В умовах війни, масових переміщень населення, посилення міжетнічної та міжрегіональної напруги питання рівності набуває особливого значення. Системна реакція кримінального права на прояви дискримінації є запорукою стабільності та довіри до правосуддя. Відповідно, дослідження означеної проблематики має не лише теоретичне, а й виразне практичне значення. Забезпечення рівності громадян є не лише правовою, а й глибоко моральною вимогою, яка має стати пріоритетом державної політики у сфері прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема забезпечення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками лише набуває своєї актуальності та стає предметом численних наукових досліджень. Зокрема, у працях І. К. Полховської, П. М. Рабіновича, П. П. Шляхтуна, В.М. Бевзенка, Р.С. Мельника приділено значну увагу проблематиці забезпечення рівноправності громадян на рівні правової доктрини, загально-філософського розуміння та галузевого регламентування.

На рівні кримінально-правової доктрини питанням забезпечення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками присвячено праці таких відомих науковців як: І. С. Смірнкової [1], О.М. Шармара [2], О. В. Крикунова та О. Л. Старко [3].

Мета статті – дослідження доктринальних та прикладних аспектів питання філософсько-правового та кримінально-правового розуміння рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками.

Виклад основного матеріалу. В основі забезпечення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками лежать принципи природного права. Природноправова характеристика певного соціального сегменту регулювання поведінки людини, набуваючи формалізованих ознак, перетворюється з права у його широкому значенні у конкретизований правовий припис, закріплений у законодавстві. У чому його особливість – відповідь проста. Характеристика природності надає такому праву рис невід’ємності і сама по собі служить обґрунтуванням підстав доречності введення такої моделі поведінки у законодавчу систему. У нашому розумінні права особистого характеру є засобом забезпечення самореалізації особою своїх індивідуалістичних рис.

Бути свободним у своїй гідності і правах (ст.21 Конституції України) означає вільний вибір варіантів поведінки, діяльності, дій або бездіяльності. Межа цього вибору, визначена соціальною необхідністю, вимагає поважати права і свободи інших людей, не порушувати ці права та свободи, усвідомлювати соціальну (перспективну) відповідальність перед суспільством. Правовий порядок передбачає вибір варіанта поведінки у межах, визначених законодавством, і включає обов'язок здійснювати діяння (дії або бездіяльність), якщо його не покладено на індивідуального (фізична особа) або колективного (юридична особа) суб'єкта права шляхом прямого його окреслення у законодавстві (законі та інших нормативно-правових актах).

Звідси і велика ідея природної рівності всіх людей як основа минулих і сучасних уявлень про природні права і свободи кожної людини. На різних етапах історичного розвитку людської цивілізації до часу виникнення сучасної концепції прав людини ми маємо справу з тим чи іншим варіантом привілейованої людини з обмеженням можливості визнання за іншими того ж обсягу правових повноважень. Одним з таких типів є громадянин (людина яка перебуває у політично-юридичному зв'язку з державою).

Історія прав людини – це історія олюднення та гуманізації відносин між людьми, історія прогресуючого розширення правового визнання як суб'єктів права тих чи інших людей для того чи іншого кола відносин. З позицій історії прав людини необхідно наголосити на такому ланцюзі таких актів, як

англійські Велика Хартія Вольностей (1215 р.), Петиція про право (1628 р.), Habeas Corpus Act (1679 р.), Декларація прав (1688 р.), Білль про права (1689 р.); американські Декларація права Віргинії (12 червня 1776 р.), Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки (4 червня 1776 р.), Конституція США (1787 р.), Білль про права (1789-1791 р.); Французька декларація прав людини і громадянина (1789 р.); Загальна декларація прав людини (1948 р.), подальші міжнародні акти про права людини.

У всьому цьому процесі поступової універсалізації (спершу на внутрішньодержавному, а потім і на міжнародному рівнях) положень про правову рівність людей і права людини істотну роль зіграли уявлення про природні і невідчужувані права людини, які, зберігаючись в умовах державності, повинні бути визнані і гарантовані публічною владою і законами. Важливого історичного значення набуло проголошення свободи і правової рівності всіх людей у французькій «Декларації прав людини і громадянина» 1789 р. В дусі ідей суспільного договору у ній було підкреслено, що метою кожного державного союзу є забезпечення природних і невідчужуваних прав людини. До таких прав у Декларації віднесено свободу, власність, безпеку і протидію пригнобленню.

Питання рівності та рівноправності займають особливе місце у сучасних наукових дослідженнях. При цьому важливо розуміти об'єкт кримінально-правової охорони, визначений у ст. 161 КК України «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками».

Так, І. К. Полховська зазначає що поняття, «рівність» і «рівноправність» не тотожні, але тісно взаємопов'язані категорії. Рівність – надзвичайно складне та багатоаспектне явище, яке можна розглядати у правовому, економічному, політичному, філософському та інших аспектах. Рівність є ширшим поняттям за рівноправність й включає останню [4, с.18].

П. М. Рабінович зіставляє їх таким чином: рівноправність – це однаковість, тобто рівність прав людини і громадянина, у всіх і кожного. Вона поділяється на загальносоціальну і юридичну. Загальносоціальна рівноправність – це однаковість основних прав і свобод кожної людини. Вона існує завжди, оскільки кожному належать рівні з іншими основні права. Юридична рівноправність – це однаковість юридичного статусу правоздатних суб'єктів, насамперед рівність їхніх конституційних прав і юридичних обов'язків. Іншими словами, загальносоціальна рівноправність полягає у фактичній рівності прав і свобод людини, а юридична рівноправність – у формальній рівності юридичних прав і свобод [5, с. 28].

Як зазначає П. П. Шляхтун розглядаючи означені поняття з точки зору конституційного права, видається доцільним звести їх до наступних значень: рівність передбачає однакове юридичне становище людини і громадянина перед законом, іншими словами рівність усього спектру прав та обов'язків

у всіх осіб, тоді як рівноправність означає виключно рівність лише прав і свобод людини. Отже, принцип рівності по своєму змісту є ширшим поняттям, розкриваючи незаперечну єдність прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. В сучасній конституційно-правовій літературі часто-густо ці поняття використовуються як синоніми [6, с. 568].

К. Левченко у праці «Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління» подає наступне визначення: «гендерна рівність – це рівні права і рівні можливості для жінок і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участь в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, отримання рівних винагород за результатами участі» [7, с. 344].

Автори навчального посібника «Основи теорії гендеру» стверджують, що гендерна рівність «ґрунтується на переконанні про те, що в понятті «рівних прав» не існує фундаментальної різниці між чоловіками та жінками» й тлумачиться також «...як ідентичність можливостей, стартових умов особистісної реалізації людей незалежно від їх статевої належності» [8, с.521].

Рівноправність (як соціально–правове явище) більшість вчених пов'язують із конституційно-правовим інститутом прав і свобод людини та розглядають як один з його основних принципів, що виступає елементом правового статусу особи [9, с. 188; 10, с. 133].

Найбільш поширеною в юридичній літературі є точка зору, що під рівноправністю слід розуміти те, що кожна людина рівна в її особистому, політичному, економічному, моральному й правовому становищі в суспільстві й державі, а відтак, у правовому аспекті рівноправність включає такі елементи: рівність всіх людей перед законом і судом; рівність прав жінки і чоловіка (гендерна рівність); рівність громадян будь-якої національності.

Таким чином, слід відзначити, що рівноправність є загально правовим принципом, який виступає складовою частиною конституційно-правового статусу громадян, та полягає у існуванні в державі стану рівних конституційних прав, свобод та обов'язків громадян незалежно від ознак раси, національності, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження або іншими ознаками. Враховуючи зазначене, слід погодитися з Бевзенком В.М. та Мельником Р.С., які відносять цей принцип до загальних принципів права [11, с.376].

Д. Розум зазначає, що рівність – це поняття, яке позначає однакове становище людей у суспільстві. Розуміння цієї категорії варіювалося у різні історичні епохи. Рівність – це цінність, яка формувалася еволюційно [12].

Свобода волі людини, тобто її здатність свідомо, самостійно і добровільно обирати той чи інший варіант поведінки і, головне «самообмежувати свавілля», насамперед власне, не тільки визначає її певну соціальну автономію й рівність, а й обумовлює особисту незалежність і, головне, свідому відповідальність людини у суспільстві.

Законодавче регулювання кримінально-правової охорони рівноправності громадян потребує вирішення питань, пов'язаних з визначенням кола діянь, які повинні бути криміналізовані та кола «захищених ознак», тобто ознак за якими можливе порушення рівноправності. Розглянемо ці категорії та їх зміст.

Стать (гендер). Дискримінація за статтю є однією з найпоширеніших форм порушення рівноправності. Жінки часто стикаються з обмеженнями у доступі до певних професій, нерівною оплатою праці та недостатнім представництвом у керівних посадах. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV гарантує гендерну рівність, а порушення цих прав може призвести до адміністративної або кримінальної відповідальності. У ЄС Директива 2006/54/ЄС забезпечує рівне ставлення до чоловіків і жінок у сфері працевлаштування та професійної діяльності. Крім того, ЄСПЛ неодноразово розглядав справи, пов'язані з гендерною дискримінацією, визнаючи її порушенням прав людини.

Вік. Дискримінація за віком може проявлятися у відмові в працевлаштуванні, обмеженнях у кар'єрному зростанні або достроковому звільненні працівників. У цій частині ЄС прийняв Директиву 2000/78/ЄС, яка встановлює загальні рамки рівного ставлення у сфері праці та забороняє дискримінацію за віком. У справі «Mangold v Helm» ЄСПЛ визнав, що німецьке законодавство, яке дозволяло укладати строкові трудові договори з працівниками старше 52 років без об'єктивного обґрунтування, порушує принцип недискримінації за віком. Це рішення підкреслює важливість захисту прав працівників незалежно від їхнього віку.

Місце проживання (прописка, реєстрація, сільська/міська місцевість). Дискримінація за місцем проживання може проявлятися у відмові в наданні соціальних послуг, працевлаштуванні або обмеженнях у доступі до якісної освіти та медицини. Особи, які проживають у сільській місцевості або не мають прописки, часто стикаються з упередженим ставленням та обмеженнями у правах. У ЄС також діють норми, що забороняють дискримінацію за місцем проживання, особливо у сфері надання послуг. Забезпечення рівноправності незалежно від місця проживання сприяє соціальній справедливості та єдності суспільства.

Стан здоров'я (включно з позитивним ВІЛ-статусом). Особи з хронічними захворюваннями, інвалідністю або ВІЛ-позитивним статусом часто стикаються з дискримінацією у сфері праці, освіти та охорони здоров'я. ЄС також прийняв Директиву 2000/78/ЄС, яка забороняє дискримінацію за ознакою інвалідності у сфері праці та професійної діяльності. Забезпечення рівноправності у доступі до медичних послуг є ключовим елементом системи охорони здоров'я.

Соціальне походження / соціальний статус. Особи з малозабезпечених сімей або низьким соціальним статусом часто стикаються з дискримінацією у сфері освіти, працевлаштування та доступу до соціальних послуг. Стигматизація таких осіб може призводити до соціальної ізоляції та маргіналізації.

Мовна ознака (мова спілкування). Особи, які розмовляють мовами національних меншин, можуть стикатися з обмеженнями у доступі до освіти або працевлаштування. Порушення прав за мовною ознакою може стати підставою для кримінальної відповідальності відповідно до статті 161 КК України, яка передбачає відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі.

Політичні переконання. Конституція України гарантує свободу політичної діяльності та забороняє будь-яку дискримінацію за переконаннями. Гарантії свободи переконань є фундаментальними для функціонування правової держави.

Громадянство. В Україні законодавство забороняє обмеження прав і свобод людини за ознакою громадянства, крім випадків, прямо передбачених Конституцією або законами. У межах ЄС громадяни країн-членів користуються правом вільного пересування, працевлаштування та рівного доступу до послуг.

Освіта або рівень освіченості. Дискримінація за рівнем освіти може проявлятися у сфері праці, коли працівників з меншим рівнем формальної освіти позбавляють права на рівну оплату праці чи кар'єрне зростання. Водночас упередження щодо осіб з високим рівнем освіти теж можуть створювати проблеми, наприклад, у контексті надмірних вимог до кваліфікації. Конституція України гарантує право на освіту та забороняє будь-які форми дискримінації. У ЄС також закріплено принцип рівного доступу до освіти незалежно від соціального чи економічного становища.

Сімейний чи сімейно-правовий статус. Сімейний статус особи часто використовується як неформальна підстава для дискримінації, наприклад, під час працевлаштування (відмова жінкам з дітьми або неодруженим чоловікам). Законодавство України чітко забороняє дискримінацію за цією ознакою в трудових, соціальних та інших правовідносинах. Забезпечення рівноправності для осіб незалежно від їх сімейного статусу є частиною загального захисту прав людини.

Належність до національної меншини або етнічної групи. Особи, які належать до національних меншин, нерідко стають жертвами дискримінації у повсякденному житті, особливо у сфері освіти, охорони здоров'я або адміністративних послуг. Конституція України визнає рівність усіх громадян незалежно від їх національності. ЄСПЛ неодноразово виносив рішення на користь осіб, які зазнали утисків через етнічну приналежність. Забезпечення прав національних меншин є одним з пріоритетів європейських демократичних стандартів.

Сексуальна орієнтація. Особи з нетрадиційною сексуальною орієнтацією часто стикаються з дискримінацією, ворожістю, а подекуди — з насильством. У країнах ЄС діють чіткі правові рамки, які забороняють дискримінацію за сексуальною орієнтацією у всіх сферах суспільного життя. Зокрема, ЄСПЛ визнає таку дискримінацію порушенням статей 8 та 14 Європейської конвенції з прав людини.

Гендерна ідентичність. Дискримінація за гендерною ідентичністю стосується осіб, чия гендерна самоідентифікація не відповідає біологічній статі, приписаній при народженні. У ЄС забезпечення прав трансгендерних осіб є складовою частиною політики з прав людини. У рішенні справи «P. v. S. and Cornwall County Council» ЄСПЛ визнав дискримінацію за гендерною ідентичністю як порушення директиви про рівне ставлення.

Участь в об'єднаннях (профспілки, громадські організації тощо). Право на об'єднання є основоположним демократичним правом, яке гарантується Конституцією України та міжнародними договорами. Дискримінація за участь або неприєднання до профспілки, громадської чи політичної організації суперечить цьому принципу. У сфері трудових відносин, наприклад, звільнення чи приниження працівника за активну профспілкову діяльність є незаконним. Законодавство України передбачає відповідальність за перешкоджання законній діяльності об'єднань громадян. У ЄС права на асоціацію захищаються Хартією основних прав ЄС.

Рід занять або професія. Рівність прав не може бути обмежена через обрану професію чи вид трудової діяльності, якщо вона є законною. Особи певних професій (наприклад, журналісти, правозахисники, медійники) іноді стають об'єктами тиску чи дискримінації, особливо в авторитарних системах. Українське законодавство забороняє утиски через професійну діяльність, зокрема журналістську, а стаття 171 КК України прямо передбачає відповідальність за перешкоджання законній діяльності журналістів.

Психічні розлади чи особливості поведінки. Особи з психічними розладами або особливостями поведінки є однією з найбільш вразливих соціальних груп, які часто зазнають дискримінації у різних сферах життя. У суспільстві зберігаються численні стереотипи щодо таких людей, що призводить до стигматизації, ізоляції та обмеження у правах.

Статус судимість або статус колишнього ув'язненого. Особи, які відбули покарання, нерідко стикаються з упередженим ставленням та соціальною ізоляцією. Такі упередження обмежують можливість їхньої реінтеграції в суспільство, зокрема у сфері праці, освіти та особистого життя. Міжнародна практика, зокрема в країнах ЄС, орієнтована на ресоціалізацію, а не стигматизацію колишніх ув'язнених.

Висновки. Взаємозв'язок забезпечення рівноправності громадян у кримінально-правовій доктрині та філософії права є складним і багатовимірним явищем, що поєднує у собі нормативну, аксіологічну та практичну

складові. Забезпечення рівності розглядається філософією права як фундаментальна цінність, що походить із природного права і передбачає невід’ємну гідність кожної особи незалежно від її раси, національності, статі, інвалідності, релігії чи інших ознак. У кримінально-правовій площині ця ідея набуває форми юридичного принципу, що вимагає однакового підходу до всіх осіб при кваліфікації правопорушень, призначенні покарань і реалізації кримінальної відповідальності. Таким чином, філософське осмислення рівності забезпечує етичне підґрунтя для правотворчої та правозастосовної діяльності, тоді як кримінальне право забезпечує інструментальну реалізацію цих ідей у практиці.

У той самий час, рівність у кримінальному праві не є синонімом формальної однаконості. Вона передбачає об’єктивний, зважений та справедливий підхід, що враховує конкретні обставини справи, але не допускає дискримінаційного або упередженого ставлення. Недотримання цього принципу веде до правового нігілізму, втрати довіри до судової системи, а відтак — до підриву основ правопорядку. Особливої актуальності питання забезпечення рівноправності набуває в умовах глобальних криз, зокрема пов’язаних з війною, примусовою міграцією, зростанням соціальної нерівності та ксенофобії. У таких умовах філософське підґрунтя рівності має сприяти формуванню гуманістичної парадигми кримінального права, що здатна захистити права вразливих груп — людей з інвалідністю, національних меншин, біженців, релігійних спільнот тощо. Філософія права виконує функцію критичної рефлексії над змістом і застосуванням кримінально-правових норм, виступаючи запорукою їх етичної легітимності. Водночас саме кримінальне право забезпечує механізми практичного втілення принципу рівноправності через юридичні процедури, судову практику та кримінальну політику. Тісна взаємодія цих галузей правового знання є необхідною умовою побудови правової держави та зміцнення соціальної справедливості. Узгодження філософських і юридичних підходів дозволяє не лише забезпечити юридичну рівність, а й створити морально вмотивовану модель суспільства, в якому права людини є справді захищеними.

Література:

1. Смірнова І.С. Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян, перелік захищених ознак, за яких настає відповідальність (порівняльний аспект). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Частина 3. С. 48–55.

2. Шармар О. М. Особливості кримінальної відповідальності за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності, статі та за іншими ознаками в умовах воєнного стану. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. №2. С. 323-329.

3. Крикунов О. В., Старко О. Л., Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками: аналіз практики застосування ст. 161 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 85(3). С. 318-323

4. Полховська І. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні : автореф. дис.. на здобуття ступеня к.ю. н. Харків, 2007. 18 с.
5. Рабінович П. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 64 с.
6. Шляхтун П. Конституційне право: словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.
7. Левченко К. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління : монографія. Харків. 2003. 344 с.
8. Агеєва В., Близнюк В. Основи теорії гендеру. Київ: К.І.С., 2004. 536 с.
9. Конституційне право України. О. В. Городецький, Є. Я. Кравець, В. Ф. Кузнєцова. За ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Наукова думка, 2000. 733 с.
10. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
11. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник за заг. ред. Р.С. Мельника. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.
12. Розум Д. Генеза принципу рівності у праві: філософсько-правова характеристика. *Юридичні науки* : Матеріали Вісника Національного університету “Львівська політехніка”, м. Львів, 28 жовтня 2022 р. Львів, 2022. С. 58. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29693/11.pdf>. (дата звернення: 02.05.2025).

References:

1. Smirnova, I.S. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za porushennia rivnopravnosti hromadian, perelik zakhyshchenykh oznak, za iakykh nastaie vidpovidalnist (porivnialnyi aspekt) [Criminal liability for violation of citizens' equality, the list of protected characteristics giving rise to liability (comparative aspect)]. *Pivdennoukrainskyi pravnychy chasopys – Southern Ukrainian Legal Journal*, 4(3), 48–55 [in Ukrainian].
2. Sharmar, O.M. (2023). Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti za porushennia rivnopravnosti hromadian zalezno vid yikh rasovoi, natsionalnoi, rehionalnoi nalezhnosti, relihiinykh perekonan, invalidnosti, stati ta za inshymy oznakamy v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of criminal liability for violation of citizens' equality under martial law]. *Analitychne-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, 2, 323–329 [in Ukrainian].
3. Krykunov, O.V., & Starko, O.L. (2024). Porushennia rivnopravnosti hromadian zalezno vid yikh rasovoi, natsionalnoi, rehionalnoi nalezhnosti, relihiinykh perekonan, invalidnosti ta za inshymy oznakamy: analiz praktyky zastosuvannia st. 161 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Violation of citizens' equality based on race, nationality, regional affiliation, religion, disability and other signs: analysis of the application of Article 161 of the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 85(3), 318–323
4. Polkhovska, I. (2007). Konstytutsiyni pryntsyp rivnosti liudyny i hromadianyna v Ukraini [The constitutional principle of equality of the individual and the citizen in Ukraine]. Candidate's thesis, Kharkiv [in Ukrainian].
5. Rabinovych, P. (1997). *Prava liudyny i hromadianyna u Konstytutsii Ukrainy (do interpretatsii vykhidnykh konstytutsiinykh polozhen)* [Human and citizen rights in the Constitution of Ukraine (towards the interpretation of the initial constitutional provisions)]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
6. Shliakhtun, P. (2005). *Konstytutsiine pravo: slovnyk terminiv* [Constitutional law: glossary of terms]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
7. Levchenko, K. (2003). *Genderna polityka v Ukraini: vyznachennia, formuvannia, upravlinnia* [Gender policy in Ukraine: definition, formation, governance]. Kharkiv, 344 p. [in Ukrainian].

8. Aheeva, V., & Blyzniuk, V. (2004). *Osnovy teorii genderu [Fundamentals of gender theory]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
9. Horodetskyi O.V., Kravets Ye.Ya., Kuznietsova V.F., & Pohorilka V.F. (Ed.). (2000). *Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Kolodii, A.M., & Oliinyk, A.Yu. (2003). *Prava liudyny i hromadianyna v Ukraini [Human and citizen rights in Ukraine]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
11. Melnyk, R.S., & Bevzenko, V.M. (2014). *Zahalne administratyvne pravo: navchalnyi posibnyk [General administrative law: textbook]*. Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
12. Rozum, D. (2022). Heneza pryntsyphu rivnosti u pravi: filosofsko-pravova kharakterystyka [Genesis of the principle of equality in law: philosophical and legal characteristic]. *Yurydychni nauky – Legal sciences: Proceedings of the Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, Lviv, October 28, 2022, 58. Available at: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29693/11.pdf> [in Ukrainian]